

ПРОБЛЕМИ СПОРТУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ БЕЗ НАЗРІЛИХ РЕФОРМ

Приходько Володимир Васильович,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики спортивної підготовки
Навчально-наукового інституту «Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту»
Українського державного університету науки і технологій
ORCID ID: 0000-0001-6980-1402

Томенко Олександр Анатолійович,

доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
професор кафедри теорії та методики фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-1097-965X

Солодка Оксана Василівна,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри боксу, боротьби та важкої атлетики
Навчально-наукового інституту «Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту»
Українського державного університету науки і технологій
ORCID ID: 0000-0003-3434-8139

Дзюбенко Микола Іванович,

старший викладач кафедри фізичної культури та спорту
Українського державного університету науки і технологій
ORCID ID: 0009-0006-4426-4173

Сучасний розвиток спорту неможливий без аналізу його стану, перед за все регіонального рівня. Виконання такого аналізу суттєво обмежене складністю устрою системи спорту, значною кількістю пов'язаних між собою елементів, для вивчення яких мала б відбутись велика кількість досліджень з наступною верифікацією даних на основі попередньої польової роботи. Очевидно, що обсяг такої роботи перевищує можливості вченого і не може бути виконаний без підтримки Міністерства молоді та спорту України. Але для формування топіки масштабних досліджень і розробок актуальною є експертна аналітика, чому й присвячена стаття.

Мета дослідження – виконати експертний аналіз стану спорту в регіонах і підготувати системні пропозиції щодо реформи спорту в Україні.

Методи дослідження: вивчення та узагальнення даних літературних джерел та інформації з Інтернету, а також абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, системний підхід, а також експертиза науковця.

Базуючись на виконаних дослідженнях є підстави стверджувати, що без реформ спорт у регіонах України чекає повільний, але невідворотний занепад. Натомість реформа спорту це інвестиція в майбутнє нації: здоров'я мільйонів дітей, соціальної ліфти для талановитих, єдність громад, національна гордість через спортивні перемоги. Досвід інших країн доводить: навіть з обмеженими ресурсами можна побудувати ефективну спортивну систему, якщо є стратегія, воля та правильне виконання. Україна має всі можливості стати регіональною спортивною державою: таланти є, традиції є, потенціал величезний. Потрібна реформа, спрямована на регіони, де народжуються майбутні чемпіони. Ключ до успіху реформи – системність, довгострокова перспектива, професійне управління, прозорість і залучення всіх зацікавлених сторін. Не можна реформувати спорт одним Законом України або однією програмою. Це роки послідовної роботи на всіх рівнях: від держави до місцевої громади, від міністерства до конкретного тренера в селі. Подані результати є експертною аналітикою/стратегічним баченням, базованим на загальних знаннях і логіці, а не строгим науковим дослідженням. Вони можуть бути корисним відповідним пунктом для дискусій та подальших досліджень, хоча потребують верифікації даними та польової роботи.

***Ключові слова:** спорт в регіонах, проблеми розвитку спорту, спортивна інфраструктура, кадри тренерів, спортсмени, управління спортом.*

Prykhodko Volodymyr, Tomenko Oleksandr, Solodka Oksana, Dziubenko Mykola. Sports problems in ukrainian regions without mature reforms

Modern sports development is impossible without analyzing its current state, primarily at the regional level. Conducting such an analysis is constrained by the complexity of the sports system structure, the significant number of interconnected elements, the study of which would require a large volume of research followed by data verification based on preliminary fieldwork. Obviously, the scope of such work exceeds the capabilities of a single researcher and cannot be accomplished without the support of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine. Meanwhile, expert analytics is relevant for formulating the topics of large-scale research, which is the focus of this article.

Research objective: To perform an expert analysis of the state of sport in the regions and to prepare systemic proposals for sports reform in Ukraine.

Methods: Study and synthesis of data from literature sources and Internet information, as well as abstraction, analysis and synthesis, induction and deduction, systematic approach, and expert evaluation by the researcher.

Based on the research conducted, there are grounds to assert that without reforms, sport in Ukraine's regions faces slow but inevitable decline. In contrast, sports reform is an investment in the nation's future: the health of millions of children, social mobility for the talented, community unity, and national pride through sporting achievements. The experience of other countries demonstrates that even with limited resources, it is possible to build an effective sports system if there is strategy, will, and proper implementation. Ukraine has all the prerequisites to become a regional sporting power: talent exists, traditions exist, and potential is enormous. What is needed is reform directed at the regions, where future champions are born. The key to successful reform lies in systematic, long-term perspective, professional management, transparency, and engagement of all stakeholders. Sport cannot be reformed by a single Law of Ukraine or a single program.

Key words: *sport in regions, problems of sports development, sports infrastructure, coaching staff, athletes, sports management.*

Вступ. Тема стану і подальшого розвитку спорту в Україні набуває все більшої гостроти, адже результати функціонування системи спорту примітні, по-перше, невисокою масовістю в заняттях різних верств населення. На початку XXI століття достатній рівень оздоровчої рухової активності (не менше 4–5 занять на тиждень тривалістю одного заняття не менше 30 хвилин) мали лише 3% населення віком від 16 до 74 років, середній рівень (2–3 заняття на тиждень) – 6%, низький рівень (1–2 заняття на тиждень) – 33% населення. Для більшої частини дорослого населення характерною є гіпокінезія [1]. І, по-друге, існуючою тенденцією до зниження медальних успіхів атлетів на літніх і зимових Олімпійських іграх (з 9 місця в неофіційному командному заліку в Атланті-1996, Україна спустилась до 20–40-х місць на останніх Іграх) [6].

З огляду на потребу змін були сформовані стратегія і технологія реформи системи спорту, які враховують позитивні наслідки децентралізації влади в Україні і перенесення в регіони тієї частини відповідальності, яка торкається соціальної сфери, підкріпленої надійною фінансовою базою [3, 4].

Між тим назрілі реформи системи спорту в Україні не поставлені до порядку денного, продовжується експлуатація того, що колись являло собою радянську систему з незначними змінами, які не вирішують існуючі проблеми.

Мета та завдання – виконати експертний аналіз стану спорту в регіонах і підготувати системні пропозиції щодо реформи спорту в Україні.

Завдання дослідження полягають в тому, аби розкрити стан системи спорту на регіональному рівні, приділивши увагу масовому і резервному спорту, який є базою спорту вищих досягнень і живить збірні команди країни. Визначити основні складові реформи спорту, включаючи зміни в регіонах.

Матеріали та методи. Вивчення та узагальнення даних літературних джерел та інформації з Інтернету, абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, системний підхід, а також експертна оцінка науковця.

Результати дослідження. Базуючись на власних раніше виконаних дослідженнях можна стверджувати, що без реформ спорт у регіонах України чекає повільний, але невідворотний занепад. Це наслідок деградації спортивної інфраструктури та системи в цілому, що вже відбувається і наростає [2, 3, 4].

Занепад інфраструктури. У більшості обласних центрів і міст обласного значення основу спортивної інфраструктури становлять об'єкти, побудовані 40-60 років тому, переважно за радянських часів. Ці споруди вже зараз у занедбаному стані, а без реформ та інвестицій вони і далі руйнуватимуться.

Спортивні зали в закладах загальної освіти особлива тривога. У багатьох школах дахи протікають, підлога потріскалася, опалення не працює належним чином, немає обладнаних роздягальень і душових з теплою водою. Діти займаються фізичною культурою в приміщеннях, де температура взимку може ледве сягати +10 градусів. Без ремонтів ці зали закриватимуться один за одним з міркувань техніки безпеки. Уже зараз у сотнях сільських шкіл спортзали закриті через аварійний стан, тож діти взагалі не мають де займатися.

Басейни в регіонах рідкість. У містах обласного значення максимум один-два басейни, часто побудовані в 1970–80-х рр. і потребують капітального ремонту, у т.ч. систем очищення води, заміни комунікацій. Без інвестицій вони закриватимуться. А планів на будівництво нових немає (брак грошей, немає регіональної стратегії, а також мотивації до розвитку спорту у місцевої влади).

Стадіони, де не проводять загальноукраїнські змагання, занепадають. У кожному обласному центрі є великий стадіон, побудований за радянських часів але більшість з них уже зараз потребують капітального ремонту: трибуни руйнуються, легкоатлетичне покриття зношене, футбольне поле за якістю нагадує город. Без реформ і фінансування ці об'єкти перетворяться на руїни, а нові стадіони не будуються – це мільярдні інвестиції, які багатьом регіонам не підйомні без державної підтримки та залучення приватного капіталу.

Дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ) – основа регіонального спорту. У типовій ДЮСШ в обласному центрі тренуються 500–1000 дітей у 10–15 відділеннях. Але матеріальна база слабка: старе обладнання, зношені мати для боротьби, тріснуті татами для дзюдо, м'ячі, залатані скотчем, роздягальні без ремонту з 1980-х. Без інвестицій, потрібних для поповнення ресурсів, багато шкіл поступово закриватимуться або перетворяться на фікцію.

Кадрова катастрофа. Кваліфікованих тренерів у регіонах уже зараз гостро не вистачає, а без реформ ситуація через 5–10 років стане критичною. Зарплати

більшості тренерів у ДЮСШ неприпустимо низькі. У більшості регіонів тренер отримує 8–12 тисяч гривень на одну ставку. При цьому має робочий день 10–12 годин: тренування вранці, вдень і ввечері. Вихідних практично немає – змагання, збори, виїзди. За такі гроші та робоче навантаження люди просто йдуть з професії. Середній вік тренерів у ДЮСШ 50–55 років. Це ті, хто прийшли у професію ще за радянських часів або в 1990-х, коли це ще мало якийсь престиж. Молодь у тренери практично не йде. Випускник спортивного вишу має вибір: піти працювати в ДЮСШ за 9 тисяч гривень або в фітнес-клуб за 20–30 тисяч: вибір найбільш діяльних і компетентних очевидний. Без реформ через умовних 10 років покоління тренерів радянської школи не стане, а замінити їх компетентними фахівцями буде нікому. Унікальні знання та методики підготовки, напрацьовані десятиліттями, зникнуть. У боротьбі, боксі, важкій і легкій атлетиці та інших видах настане кадровий вакуум. Уже зараз у малих містах і селах ДЮСШ закривають через відсутність тренерів. Не знаходиться тих, які погоджуються працювати за 7–8 тисяч у селі, де немає тих умов, які вважаються як сучасні і необхідні. Існує загроза, що село залишиться без спорту і це вже не виняток, а тенденція. Тренери, які поки що є, змушені працювати на кілька ставок, щоб якось заробити. Це призводить до надмірного навантаження, вигорання, зниження якості роботи. Тренер, який веде групи з ранку і до пізнього вечора, фізично не здатний приділяти достатньо уваги кожній дитині, аналізувати зміни у техніці свого виду спорту, розробляти індивідуальні програми тощо.

Комерціалізація та втрата масовості. Без державної підтримки, без стратегії розвитку і відповідальності, що передбачає реформа, регіональний спорт неминуче йде шляхом повної комерціалізації, що означає втрату масовості. ДЮСШ формально безкоштовні, але насправді батьки платять за все: форму, обладнання, виїзди на змагання, тренувальні збори, іноді навіть «добровільні внески» на потреби школи. Для багатьох сімей це стає важким тягарем, особливо якщо дитина займається серйозно та їде на змагання кілька разів на рік. Без реформ ця ситуація тільки погіршиться. Скоро чуватиметься і без того мізерне фінансування, ДЮСШ перекладатимуть усі витрати на батьків. У підсумку дитячий спорт стане доступним тільки для відносно заможних родин. Талановиті діти з сімей з невеликими доходами просто не зможуть займатися: у батьків не буде грошей на форму, взуття, виїзди.

Це критично для регіонів, де рівень доходів населення значно нижчий, ніж у Києві чи великих містах. У багатьох обласних центрах середня зарплата складає 15–20 тисяч гривень. Сім'я, де батьки разом заробляють 30–40 тисяч і виховують двох дітей, просто «не витягне», якщо обидві дитини займаються спортом серйозно. Звідси вибір: або годувати сім'ю нормально, або віддавати дитину в спорт. У малих містах і селах ситуація ще гірша. Там доходи ще нижчі, а витрати на спорт такі ж або навіть вищі – потрібно їздити до обласного центру на змагання, а це транспорт, проживання, хар-

чування. Результат: спорт перестає бути масовим, перетворюється на елітарне заняття для міського середнього класу. Втрачається головне – широка база для пошуку талантів. А таланти розподілені рівномірно – вони народжуються і в селі на Полтавщині, і в районному центрі на Житомирщині. Але без доступу до спорту ці таланти просто ніколи не будуть виявлені та розвинені.

Руйнування системи змагань. Регіональна система змагань – це те, що тримає дитячо-юнацький спорт. Обласні першості, регіональні турніри, всеукраїнські змагання серед кадетів і юніорів – це мотивація і можливість показати себе, це критерій відбору до збірних. Без реформ ця система руйнується. Вже зараз регіональні змагання скасовуються або проводяться формально через брак фінансування. Немає грошей на оренду залів, оплату суддів, нагородження переможців. ДЮСШ не можуть відправити команди на змагання в інші області – немає коштів на транспорт і проживання. Коли змагань стає менше, діти втрачають мотивацію. Навіщо тренуватися, якщо можливості виступити і є лише раз-два на рік? Батьки також втрачають інтерес – навіщо платити за заняття, якщо дитина не має змоги себе показати? Крім того, без регулярних змагань важко виявляти та відбирати таланти. Система побудована так: дитина виступає на місцевих змаганнях, потім на регіональних і всеукраїнських, і на кожному етапі найкращі потрапляють до уваги тренерів збірних команд. Якщо ланцюжок рветься – таланти губляться.

Втрата зв'язку зі збірними командами різного віку. У радянські часи та в перші роки незалежності існувала чітка вертикаль: ДЮСШ → обласна збірна → юнацька збірна України → молодіжна збірна → національна збірна. Талановита дитина з будь-якого регіону мала шанс пройти цей шлях. Без реформ ця вертикаль остаточно зламається. Зараз вона тримається на ентузіазмі окремих тренерів, які мають зв'язки з тренерами збірних, возять дітей на перегляди за власні гроші, домовляються про участь у навчально-тренувальних зборах. Але це неформальні, персональні зв'язки, а не системна робота, якою вона має бути. Коли покоління тренерів зі зв'язками піде, регіони відірвуться від центру. Талановиті діти з регіонів просто не потраплятимуть до збірних, бо їх не побачать, не виявлять і не підтримають. А в збірні потраплятимуть переважно діти з Києва та великих міст, де є можливість регулярно тренуватися в центрах підготовки збірних команд, брати участь у всеукраїнських змаганнях, привертати увагу тренерів. Це означає втрату величезного пласту потенційних чемпіонів. і без системного зв'язку між регіонами та центром існуючі спортивні таланти просто загубляться.

Деградація масового спорту. Масовий спорт у регіонах – це не тільки ДЮСШ, а й спортивні клуби, громадські спортивні організації («Колос», «Спартак», «Україна»), університети. Це ранкові пробіжки в парках, волейбол на майданчиках, футбольні поля в мікрорайонах. Без реформ масовий спорт у регіонах зменшується, як тенденція спортивні майданчики у дворах з часом руйнуються і не відновлюються. Те, що було побудовано 30–40 років тому, зношується, а нове з'являється

рідко. У багатьох мікрорайонах немає місця, де діти могли б пограти у футбол чи баскетбол – майданчики розібрали під авгостоянки або вони в такому стані, що стали небезпечні. Паркові зони, які мали б використовуватися для пробіжок, велосипедних прогулянок, воркаута, занедбані (немає турніків і брусів – ті, що були, поламані і не ремонтуються). Немає доріжок – бігаєш по розбитому асфальту, ризикуючи отримати травму.

Спортивні клуби та секції для дорослих існують переважно на комерційній основі, а фітнес-центри орієнтовані на заможний сегмент населення. Людина із середнім статком у регіоні просто не може дозволити собі абонемент у спортзал за 1000–1500 гривень на місяць. Натомість безкоштовні або дешеві альтернативи відсутні. Результат: населення регіонів веде малорухливий спосіб життя. Особливо це критично для молоді. Підлітки та молодь не мають де займатися спортом, проводять час за смартфонами та комп'ютерами. Давно і переконливо доведено – це надійний шлях до «епідемії» ожиріння, серцево-судинних захворювань, діабету і депресії.

Втрата регіональної ідентичності через спорт. Спорт завжди був важливим елементом регіональної ідентичності. Кожна область, кожне місто пишалися спортивними командами та чемпіонами. Футбольний клуб «Десна» для Чернігова, ФК «Інтер» (Боярка Києво-Святошинського району Київської області), ФК «Металург» (Запоріжжя), «Говерла» (Ужгород), «Сталь» (Кам'янське Дніпропетровської області), «ЦСКА» (Київ) [5]. Ці клуби залишили свій слід в історії українського футболу, але через різні обставини більше не виступають на професійному рівні – це не просто команди, це традиційні символи міст, предмет гордості їхніх мешканців. Без реформ регіональні спортивні бренди зникають. Футбольні клуби розпадаються або ледве животіють. Баскетбольні, волейбольні команди припиняють існування через брак фінансування. Регіони втрачають своїх спортивних героїв, за яких можна вболівати, з якими можна ідентифікуватися. Але це важливий аспект соціальної єдності. Коли місто має свою команду, яка виступає на високому рівні, це об'єднує населення різного віку, створює спільність, дає привід для позитивних емоцій. Або ж зникає ще один елемент, що тримає громаду разом.

Соціальні наслідки. Без реформ деградація спорту в регіонах матиме серйозні соціальні наслідки, які виходять далеко за межі власне спорту.

Здоров'я населення. Без доступного спорту та фізичної активності здоров'я населення регіонів різко погіршується. Вже зараз відомі в Україні високі показники серцево-судинних захворювань, діабету, ожиріння. Без масового спорту ці показники і надалі тільки зростатимуть. Це означає більше хворих, більше навантаження на медицину, вищу смертність, нижчу тривалість здорового продуктивного життя і життя взагалі.

Молодіжна злочинність. Коли у дітей та підлітків немає конструктивних занять – немає спортивних секцій і немає майданчиків вони шукають інші способи дозвілля. Частина цих способів деструктивна: вулична злочинність, наркотики, алкоголь. Спорт завжди був

важливим фактором профілактики молодіжної злочинності. Коли він зникає, проблема молоді загострюється.

Міграція молоді. Талановиті молоді спортсмени масово виїжджатимуть з регіонів – хто до Києва, хто за кордон. Вони шукатимуть можливості реалізувати свій потенціал там, де є умови. Це частина загальної проблеми відтоку молоді з регіонів, але без реформ у спорті цей процес прискориться.

Втрата соціальних ліфтів. Спорт завжди був важливим соціальним ліфтом, особливо для дітей з небагатих родин і сільської місцевості. Хлопчик з робітничої сім'ї міг через спорт отримати освіту, зробити кар'єру, змінити своє життя. Без доступного спорту цей ліфт зникає. Соціальна мобільність знижується, нерівність зростає.

Економічні втрати регіонів. Спорт – це не тільки медалі та здоров'я, а й економіка. Спортивні події приносять гроші регіонам: туризм, готелі, ресторани, транспорт. Коли проходить чемпіонат України з популярного виду спорту чи всеукраїнський турнір, це сотні гостей, які приїжджають, витрачають гроші на проживання, харчування, розваги. Без реформ регіони втрачають можливість приймати спортивні події. Немає підтримуваних у належному стані залів і стадіонів, немає інфраструктури та обладнання для змагань, втрачається досвід їх організації. Великі змагання проходять тільки в Києві та кількох великих містах, а регіони не мають доходів. Крім того, спортивна індустрія – це робочі місця: тренери, адміністратори, працівники спортивних об'єктів, виробники спортивного обладнання та обслуговуючий персонал. Без розвитку спорту ці робочі місця зникають або не створюються.

Приклади вже існуючих проблем. Не потрібно зазирати у майбутнє: багато проблем уже існують і без реформ тільки поглиблюватимуться.

Луганська та Донецька області. Окуповані території – це втрата величезної кількості сучасної спортивної інфраструктури та спортсменів. Але навіть на контрольованій території ситуація критична. Талановиті спортсмени з Донбасу розсіялися Україною і за кордоном, багато хто втратився для спорту.

Закарпаття. У багатьох селах Закарпаття спортивні зали в школах закриті через аварійний стан. Діти взагалі не мають де займатися фізичною культурою. ДЮСШ в райцентрах ледве виживають, тренери отримують мінімальні зарплати, масово виїжджають до сусідніх країн ЄС на заробітки.

Сумська область. У кількох райцентрах басейни закрилися через неможливість оплатити комунальні платежі та ремонт. Діти, які займалися плаванням, просто залишилися без можливості тренуватися. Частина перейшла в інші види, а частина покинула спорт взагалі.

Кіровоградська область. Обласний стадіон у Кропивницькому перебуває в жахливому стані вже років 15–20. Кілька разів обіцяли провести ремонт, але грошей так і не знайшли. Легкоатлетична доріжка непридатна для змагань, футбольне поле вже давно не відповідає вимогам. Обласні змагання з легкої атлетики проводяться на шкільних стадіонах з ґрунтовими доріжками.

Чернігівська область. Через війну та економічні проблеми кілька ДЮСШ у райцентрах на межі закриття. Немає фінансування, немає тренерів, діти масово кидають заняття. Область, яка раніше давала хороших борців та важкоатлетів, втрачає позиції.

Подібне можна сказати і про інші області. Без реформ регіони України перетворюються на «спортивну пустелю», де вже не зростають таланти. Це не швидка катастрофа, а повільна, але невідворотна стагнація. Кожен рік без змін – це ще кілька закритих спортзалів, ще кілька тренерів, які пішли з професії, ще кілька сотень дітей, які не зможуть займатися спортом, ще кілька талантів, які загубляться. Якщо спорт помре в регіонах, він згине і в країні. Не можна побудувати сильну спортивну державу, спираючись тільки на Київ і пару міст. Потрібна регіональна база, яка виявляє та розвиває таланти по всій країні.

Реформи у спорті повинні мати чіткий регіональний вимір: визначені регіональні джерела фінансування спортивних організацій, будівництво та ремонт існуючих спортивних об'єктів, підвищення зарплат тренерів, створення системи змагань, розвиток масового спорту. Без цього розмови про олімпійські медалі і спортивні досягнення залишаються розмовами. Фундамент спорту саме в регіонах, і якщо цей фундамент зруйнується, впаде вся будівля.

Реформа спорту в регіонах України має бути системною, комплексною та орієнтованою на довгострокову перспективу. Ось ключові напрямки, на які вона повинна бути спрямована, хоча загальний тренд визначає поширення децентралізації влади і відповідальності щодо розвитку спорту в країні [4].

1. Створення нової моделі фінансування регіонального спорту. Існуюча система фінансування дискредитована. Гроші по видах спорту розподіляються непрозоро, хаотично, часто залежать від особистих зв'язків чиновників та політичної кон'юнктури. Кожна ДЮСШ має отримувати базове фінансування за чіткою формулою, яка враховує кількість дітей, види спорту, результати. Наприклад: Х гривень на одну дитину в рік + надбавка за медалі на обласних/всеукраїнських змаганнях + коефіцієнт за складність виду спорту (зимові види зазвичай дорожчі за літні). Це ж торкається обраних в областях пріоритетних видів спорту для підготовки дорослих. Формула має бути публічною, прозорою, незмінною протягом одного олімпійського циклу.

Цільові гранти з обласного і місцевих бюджетів на інфраструктуру. Крім того, держава має знайти джерела (лотереї, азартні ігри, алкоголь, тютюн) і створити фонд підтримки капітального ремонту та будівництва спортивних об'єктів у регіонах. ДЮСШ, міста, громади можуть подавати заявки на гранти з повним описом проекту, кошторисом, очікуваними результатами. Оцінка заявок має бути прозора, за чіткими критеріями, комісією з незалежних експертів. Пріоритет об'єктам, які обслуговуватимуть найбільшу кількість дітей, а також сучасним тренувальним базам під пріоритетні види спорту.

Увага до спів фінансування з місцевими бюджетами. Держава Україна у ході повоєнного відновлення

не може фінансувати все, тому потрібна система, де державні гроші йдуть у співвідношенні з місцевими. Наприклад: держава дає 50% на будівництво спортивного комплексу і місцева влада – 50%. Це стимулює регіони інвестувати у власний спорт і дає їм відчуття спів власності.

Стимулювання приватних інвестицій. Невідкладні податкові пільги для бізнесу, який інвестує у спорт: спонсорство ДЮСШ, будівництво спортивних майданчиків, підтримка спортсменів. Наприклад, компанія, яка фінансує спортзал у школі, отримує зменшення податку на прибуток на суму інвестицій.

Спеціальні програми для малих міст і сіл. Окремий фонд для сільського та мало міського спорту з менш жорсткими вимогами. Села на 2000 осіб які потрібно підтримувати, не можуть конкурувати з обласним центром, тому для них мають бути спрощені процедури та підвищені коефіцієнти фінансування.

2. Радикальне підвищення статусу та оплати праці тренерів. Без вирішення кадрової проблеми всі інші реформи марні. Потрібна комплексна програма підтримки тренерів. Підвищення базових зарплат у 3-5 разів за рахунок регіональних і місцевих бюджетів. Тренер ДЮСШ станом на 2026 рік має отримувати зарплату на рівні вчителя з доплатами, мінімум 20-25 тис. грн. на ставку: має бути встановлений державний стандарт, однаковий для всіх регіонів. Додатково – надбавки за результати: якщо вихованці здобувають медалі на всеукраїнських змаганнях, тренер отримує заохочувальний бонус.

Житлові програми для молодих тренерів. Молодий спеціаліст, який приїжджає працювати тренером у село чи мале місто, має отримати службове житло або пільговий кредит на купівлю квартири. Без вирішення житлового питання не вдасться залучити молодь у регіони, у так звану «глибинку».

Система стипендій для студентів спортивних вишів. Держава/регіон має платити стипендії (приміром, 10–15 тисяч гривень) тим, які навчаються на тренерів і зобов'язуються відпрацювати 5 років у ДЮСШ по закінченню. Контракт: відпрацював – стипендія залишається, не відпрацював повертаєш.

Програми підвищення кваліфікації. Регулярні безкоштовні курси, стажування, обмін досвідом для тренерів. Тренер має мати можливість поїхати на міжнародну конференцію, пройти курс у провідного фахівця, відвідати тренувальний збір національної збірної. І це за державний/регіональний кош.

Соціальні гарантії та пенсії. Тренери мають отримувати нормальну пенсію, пропорційну їхньому внеску. Зараз тренер зі стажем 30 років отримує пенсію 5–6 тисяч. Потрібна спеціальна надбавка за вислугу років у спорті.

Престиж професії. Держава має створювати культ тренера – державні нагороди, медійне висвітлення, конкурси «Тренер року», грантові програми для кращих фахівців. Коли суспільство бачить, що тренера шанують, цінують, нормально платять, перспективна молодь піде в цю поважну професію.

3. Масштабна програма модернізації спортивної інфраструктури та будівництва сучасних спортивних споруд. Без належних об'єктів неможливо тренувати майбутніх чемпіонів. Потрібна національна програма з використанням можливостей регіонів на 10–15 років. Зразком для громад може слугувати, наприклад, польська програма «Moje Woisko – Orlik 2012» [7].

Інвентаризація та класифікація об'єктів. Перший крок – повна інвентаризація всіх спортивних об'єктів у регіонах: хто власник, стан, що потрібно, скільки коштів вартуватиме ремонт. Створення відкритої бази даних, де кожен може побачити, в якому стані спортивні об'єкти в його місті.

Пріоритетні напрямки будівництва спортивних об'єктів:

- шкільні спортзали – кожна школа має мати сучасний зал або доступ до нього. У селах, де школа мала, можна будувати спортзали на кілька сіл – діти підвозяться на тренування шкільними автобусами;

- універсальні сучасні спортивні тренувальні центри – у кожному місті/райцентрі має бути сучасний комплекс: зал для ігрових видів, зал для боротьби/боксу, тренажерний зал, роздягальні, душові, медпункт. Один такий комплекс може обслуговувати всі ДЮСШ міста;

- плавальні басейни – критично важливі, бо плавання – базовий навик. У кожному обласному центрі має бути мінімум 2–3 басейни (50 та 25 метрів), у містах/райцентрах – хоча б один на 25 метрів;

- легкоатлетичні комплекси – легка атлетика – королева спорту, база для багатьох інших видів. У кожній області має бути стадіон з сучасною синтетичною доріжкою, секторами для стрибків і метань;

- сучасні спеціалізовані і комплексні тренувальні центри для зимових видів, веслування, стрільби, боксу, боротьби тощо. Це дорого, тому будуються в обласних центрах або ж центри для спортсменів одразу з кількох областей.

Стандарти будівництва. Розробити та затвердити державні стандарти спортивних об'єктів: мінімальні вимоги до розмірів, обладнання, безпеки, доступності для неповносправних. Все будеться тільки за цими стандартами.

Енергоефективність. Нові об'єкти мають бути енергоефективними – утеплення, сучасне опалення, сонячні панелі де можливо. Це знижує експлуатаційні витрати, що критично для регіонів з обмеженими бюджетами.

Громадські простори. Спортивні об'єкти мають бути не тільки для професійного спорту, а й для всіх мешканців. Приміром, вдень і ввечері – тренування ДЮСШ, на вихідних масові заходи, змагання любителів спорту. Це підвищує ефективність об'єктів та залучає широкі верстви населення.

4. Реформа системи ДЮСШ. ДЮСШ – хребет регіонального спорту, але їхня модель застаріла. Невідкладно потрібна їх модернізація.

Автономія та гнучкість. ДЮСШ мають отримати більше автономії у веденні фінансів, наборі персоналу, виборі сучасних та ефективних програм спортивної підготовки. Зараз вони закріплені в бюрократичних

процедурах. Директор ДЮСШ має мати право наймати тренерів, встановлювати зарплати в межах бюджету, приймати рішення про відкриття нових відділень.

Прозора система відбору дітей. Зараз часто в ДЮСШ потрапляють діти «по дзвінку». Потрібні чіткі критерії відбору, відкриті перегляди, тестування. Батьки мають розуміти: якщо дитина має здібності – вона потрапить, якщо немає – ні, і ніякі гроші чи зв'язки не допоможуть.

Важливо, наприклад, використати дуже корисний досвід Німецької Демократичної Республіки з пошуку, відбору і підготовки юних талантів [4].

Диференціація занять дітей за рівнем. Не всі діти готові і можуть стати професійними спортсменами, і це нормально. Потрібно створити групи: спортивно-оздоровчі (для всіх бажаних, акцент на здоров'я та розвиток), навчально-тренувальні (для перспективних, підготовка до змагань), групи вищої спортивної майстерності (для найкращих, підготовка для збірних). Кожен рівень повинен мати свою програму, навантаження, фінансування. І різний рівень фінансової підтримки. Доречно вбачати підтримку з боку батьків з невеликим фінансовим навантаженням саме для спортивно-оздоровчих груп.

Медичний супровід. У кожній ДЮСШ має бути штатний лікар або контракт з медичним закладом. Діти повинні проходити регулярні обстеження, моніторинг здоров'я, профілактика травм. Зараз це є ніби то, але не працює.

Психологічна підтримка. Професійний спорт – величезний стрес, особливо для підлітків. ДЮСШ мають мати доступ до спортивних психологів, які допомагають дітям справлятися з тиском, поразками, конкуренцією.

Інтеграція зі школами. ДЮСШ мають тісно співпрацювати зі школами: гнучкий графік навчання для спортсменів та індивідуальна підтримка з боку вчителів, індивідуальні програми навчання, можливість вчитись дистанційно під час зборів і змагань. Дитина не повинна вибирати між спортом і освітою

5. Розбудова регіональної системи змагань. Без регулярних змагань спорт не існує. Потрібна чітка, впорядкована система.

Календар змагань. Затверджувати єдиний календар змагань на рік вперед для кожного виду спорту: обласні першості, регіональні зони, всеукраїнські фінали. Дати відомі завчасно, ДЮСШ планують участь, батьки планують бюджети.

Фінансування участі. Держава має фінансувати основну частку участі команд у змаганнях: транспорт, проживання, харчування. Зараз це лягає на батьків або на ДЮСШ, які не мають грошей. Це неприпустимо.

Стандарти проведення. Розробити стандарти проведення змагань: вимоги до місць проведення, суддівства, медичного забезпечення, нагородження. Адже очевидно, що обласна першість має проводитися на належному рівні, а не в напівзруйнованому залі без опалення.

Онлайн-трансляції та медіа. Навіть регіональні змагання мають висвітлюватися: прямі трансляції в YouTube, фото, результати на сайтах. Це привертає

увагу, мотивує дітей, залучає глядачів і потенційних спонсорів.

Масові спортивні свята. Кілька разів на рік в області – великі спортивні свята, приурочені до регіональних дат, де змагаються не тільки професіонали, а й любителі, школярі, сім'ї. Це популяризує спорт, створює атмосферу.

6. Створення системи виявлення та підтримки талантів. Найцінніший ресурс – талановиті діти. Їх потрібно знаходити та підтримувати системно.

Програма «Спортивний талант України». Щорічне тестування всіх дітей 7-10 років по базових фізичних якостях (швидкість, сила, витривалість, координація, гнучкість) у школах. Діти з видатними результатами автоматично запрошуються на перегляди до ДЮСШ відповідного профілю. Електронна база даних талантів доступна тренерам збірних команд країни.

Обласні центри талантів. У кожній області – спеціальний центр, де найперспективніші діти з усіх районів можуть тренуватися на канікулах, брати участь у зборах, отримувати консультації провідних тренерів.

Стипендії для юних талантів. Діти, які демонструють видатні результати, отримують державні стипендії: 3-5 тисяч гривень на місяць на спортивне харчування, екіпірування, додаткові тренування. Це частково знімає фінансовий тягар з батьків.

Соціальні ліфти для талантів з регіонів. Обдарована дитина з села має мати можливість переїхати до обласного центру в спеціально створений спортивний інтернат при ДЮСШ з повним утриманням. Або отримувати транспортну стипендію, якщо щодня їздить на тренування.

7. Інтеграція спортивної науки та медицини. Сучасний спорт неможливий без наукового підходу. Регіони мають доступ до цього.

Обласні центри спортивної медицини. У кожному обласному центрі – сучасний центр з діагностикою, реабілітацією, відновленням. І це можливо, адже в кожному регіоні зараз є потужні медичні центри. Спортсмени ДЮСШ мають безкоштовний доступ до обстежень, лікування травм, фізіотерапії тощо.

Мобільні лабораторії. Спеціальні автомобілі з обладнанням для тестування (VO₂ max, лактат, біомеханіка) об'їжджають райцентри, проводять обстеження вже виявлених перспективних спортсменів на місці.

Партнерства з університетами. Співпраця ДЮСШ з факультетами фізичного виховання університетів: студенти проходять практику у ДЮСШ, викладачі консультують тренерів шкіл, зорганізуються спільні дослідження.

Онлайн-платформа знань. Створити національну платформу, де всі тренери мають доступ до сучасних методик, відео, статей, онлайн-курсів. Тренер у селі має доступ до тих самих знань, що й тренер збірної в Києві.

8. Розвиток масового спорту та спортивної інфраструктури для всіх.

Професійний спорт виростає з масового. Потрібна широка база. Приміром, програма «1000 спортмайданчиків». За 5 років побудувати 1000 сучасних спортмай-

данчиків за зразком «Моє Воїско – Орлік 2012» по всій Україні. Універсальні майданчики (футбол, баскетбол, волейбол) з якісним покриттям, огорожено, освітленим, доступ безкоштовний або за невеликі гроші.

Відкриті спортивні об'єкти. Шкільні спортзали та майданчики мають бути відкриті для громади у позаурочний час. Ввечері та у вихідні там можуть займатися всі бажаючі – організовані секції або просто вільний доступ з продуманою системою супроводження на кшталт аніматорів на Орліках.

Паркові зони для спорту. В кожному парку – доріжки для бігу та велосипедів, турніки, бруси, тренажери на свіжому повітрі, освітлення. Люди мають можливість займатися безкоштовно у комфортних і безпечних умовах.

Муніципальні спортзали. У кожному районному центрі – муніципальний спортзал або фітнес-центр з бюджетним фінансуванням і з символічною оплатою (100-200 гривень на місяць) або безкоштовний для певних категорій (пенсіонери, неповносправні, студенти, багатодітні сім'ї).

Масові спортивні заходи. Щорічні марафони, велопробіги, спартакіади, турніри вихідного дня в кожному місті. Участь безкоштовна або символічна, акцент не на результат, а на участь і отримання задоволення.

9. Реформа управління спортом на регіональному рівні. Управлінські структури мають бути ефективними, а не неповороткими і бюрократичними. Департаменти спорту облдержадміністрацій. Мають бути укомплектовані професіоналами з досвідом у спорті, менеджменті, фінансах. Не політичне призначення або кумівство, але фахівці, відібрані через відкритий конкурс.

Створити обласні ради з розвитку спорту. Дорадчі органи при облдержадміністраціях: входять науковці, найбільш компетентні тренери, директори ДЮСШ, спортсмени, представники бізнесу, громадськості. Ради обговорюють стратегію, контролюють виконання, дають рекомендації.

Прозорість і звітність. Всі бюджети, плани, звіти про використання коштів спортивними організаціями даються онлайн. Кожен може подивитися, скільки грошей отримала, приміром, ДЮСШ, на що витрачено, які результати.

Електронні системи управління. Єдина національна платформа для управління спортом: реєстрація спортсменів, облік тренерів, календарі змагань, результати, фінансування. Все в одному місці, доступно онлайн.

Децентралізація повноважень. Регіони отримують більше повноважень у прийнятті рішень: які види спорту розвивати пріоритетно, як розподіляти кошти, які об'єкти будувати. Держава: гроші і стандарти, регіон все інше.

10. Залучення бізнесу та громадськості. Держава не може фінансувати все. Потрібне партнерство. Податкові стимули. Компанії, які спонсорують спорт (ДЮСШ, спортсменів, будівництво об'єктів), отримують податкові пільги: зменшення податку на прибуток, звільнення від ПДВ на спортивне обладнання, прискорена амортизація спортивних об'єктів.

Іменні спортивні об'єкти. Бізнес, який фінансує будівництво, може дати об'єкту ім'я: «Спорткомплекс імені [компанії]». Це PR і мотив для інвестицій.

Корпоративні програми. Стимулювати великі компанії створювати спортивні програми для співробітників та місцевих громад. Компанія будує майданчик у містечку, де розташований завод, – отримує податкову пільгу.

Громадські організації. Підтримувати недержавні організації, які розвивають спорт: гранти, субсидії, консультації. Активна громада може зробити для місцевого спорту більше, ніж бюрократична структура.

Волонтерський рух. Залучати волонтерів, приміром, студентів факультетів фізичного виховання до організації змагань, тренувань, підтримки спортсменів. Створити національну платформу спортивного волонтерства.

11. Спеціальні програми для сільських територій та малих міст. Село та малі міста потребують окремої уваги через специфічні проблеми. Наприклад:

- мобільні тренери. Програма, коли тренер їздить по кількох селах, проводить тренування, відбирає талановитих дітей. Держава оплачує транспорт, надбавку за роз'їзний характер роботи;

- компактні спортивні модулі. Для сіл, де немає можливості будувати великий спортзал, – компактні збірні модулі: невеликий зал, роздягальня, душ. Швидко встановлюється, недорого, але дає можливість займатися;

- онлайн-тренування. Для віддалених сіл – онлайн-платформа з відео тренуваннями від провідних тренерів. Діти займаються вдома або в сільському клубі під керівництвом вчителя фізкультури, який пройшов базову підготовку;

- транспортна логістика. Організувати регулярні автобусні маршрути, які возять дітей із сіл до райцентрів на тренування та змагання. Це дешевше, ніж будувати повноцінні ДЮСШ у кожному селі.

12. Моніторинг, оцінка ефективності та коригування. Реформа спорту це не одноразова акція, але тривалий процес. Потрібен постійний моніторинг.

Система показників (КРІ). Для кожного регіону встановити чіткі показники: кількість дітей у ДЮСШ, кількість побудованих/відремонтованих об'єктів, результати на всеукраїнських змаганнях, задоволеність батьків і спортсменів (опитування). Щорічна публікація результатів, рейтинг регіонів.

Незалежний аудит. Регулярний аудит витрат коштів незалежними організаціями. Виявлені порушення – публікація та санкції для винних.

Зворотній зв'язок. Створити канали, через які тренери, спортсмени, батьки можуть надавати зворотний зв'язок: що працює, що ні, які проблеми, які пропозиції. Потрібен щорічний представницький підсумковий

Форум регіонального спорту, де обговорюються результати та плани на майбутнє.

Гнучкість і адаптація. Реформа не може бути написана раз і назавжди. Щороку – аналіз результатів, коригування стратегії, нові ініціативи на основі досвіду. Що не працює – закривається, що працює – масштабується.

Висновки. Реформа спорту – інвестиція в майбутнє нації. Це здоров'я мільйонів дітей, соціальні ліфти для талановитих, єдність громад, національна гордість через спортивні перемоги. Ключ до успіху реформи – системність, довгострокова перспектива, професійне управління, прозорість і залучення всіх зацікавлених сторін. Не можна реформувати спорт одним Законом України або однією програмою. Це роки послідовної роботи на всіх рівнях: від держави до місцевої громади, від міністерства до конкретного тренера в селі.

Що потрібно в подальшому зробити для справді наукового дослідження, яке не може бути проведене без участі Міністерства молоді та спорту України:

- підготувати та провести збір первинних даних. Це статистичний аналіз по ДЮСШ України: їхня кількість, фінансування, число вихованців, результати за останні 20 років тощо. Опитування репрезентативної вибірки тренерів, спортсменів, батьків, адміністраторів. Інвентаризація спортивної інфраструктури з оцінкою стану;

- польові дослідження. Відвідування 20-30 ДЮСШ і спортивних клубів у різних регіонах. Глибинні інтерв'ю з ключовими стейкхолдерами. Аналіз кейсів успішних і неуспішних регіонів і організацій;

- порівняльний аналіз. Детальне вивчення практики і досвіду 5-10 країн з подібним до України контекстом. Аналіз того, які саме елементи їхніх реформ можна використати і як їх адаптувати до України;

- економічне моделювання. Розрахунок витрат на різні сценарії реформ (з акцентом на використання бюджетів регіонів і національних федерацій, а також ефективного поєднання їхніх фінансових можливостей). Оцінка «повернення інвестицій» (кількість медалей, покращення здоров'я населення, економічний ефект від розвитку юнацького і масового спорту тощо);

- пілотні проекти. Тестування запропонованих реформ в 2–3 обраних пілотних регіонах. Оцінка результатів, коригування магістрального підходу;

- залучення експертів. Консультації зі спортивними адміністраторами, економістами, соціологами, тренерами з досвідом.

Подані результати є експертною аналітикою і стратегічним баченням, базованим на загальних знаннях і логіці, а не строгим науковим дослідженням. Вони можуть бути корисним відправним пунктом для дискусій та подальших досліджень і розробок, потребують верифікації даних та польової роботи.

Література:

1. Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Схвалено Указом Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>

2. Приходько В. Проект реформи спорту вищих досягнень у контексті наслідків повномасштабної війни Росії проти України. *Спортивна наука та здоров'я людини*: наукове електронне періодичне видання. Київ, 2025. № 2(14). С. 84–99. DOI:10.28925/2664-2069.2025.29

3. Приходько В.В. Спортивний регіон: теорія і практика : монографія. Дніпро : Інновація, 2024. 476 с.
4. Приходько В.В. Формування сучасної системи підготовки спортсменів : монографія. Дніпро : Інновація, 2019. 384 с.
5. Top 7 клубів України припинили своє існування в 21 столітті. URL : <https://ua.tribuna.com/uk/football/blogs/0dca09d8-8467-4673-8124-8ce58172fc8d/>
6. Україна на Олімпійських іграх. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%85
7. Informacja Ministra Sportu i Turystyki na temat Realizacji programów «Moje Boisko – Orlik 2012» i «Bialy Orlik» w latach 2008–2012. 15 s. URL : ministra-sportu-i-turystyki-na-temat-realizacji-programow-moje-boisko--orlik-2012-i-bialy-orlik-w-latach-2008-2012

References:

1. Natsionalna stratehiia z ozdorovchoi rukhovoï aktyvnosti v Ukraini na period do 2025 roku «Rukhova aktyvnist – zdorovyï sposib zhyttia – zdorova natsiia». Skhvaleno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 9 liutoho 2016 roku № 42/2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text>
2. Prykhodko V. (2025). Proiekt reformy sportu vyshchych dosiahnen u konteksti naslidkiv povnomashtabnoi viiny Rosii proty Ukrainy. *Sportyvna nauka ta zdorovia liudyny*: naukove elektronne periodychnne vydannia. Kyiv. № 2(14). S. 84–99. DOI:10.28925/2664-2069.2025.29
3. Prykhodko V.V. (2024). Sportyvnyi rehion: teoriia i praktyka : monohrafiia. Dnipro : Innovatsiia. 476 s.
4. Prykhodko V.V. (2019). Formuvannia suchasnoi systemy pidhotovky sportsmeniv : monohrafiia. Dnipro : Innovatsiia. 384 s.
5. Top 7 klubiv Ukrainy pryropyly svoje isnuvannia v 21 stolitti. URL : <https://ua.tribuna.com/uk/football/blogs/0dca09d8-8467-4673-8124-8ce58172fc8d/>
6. Ukraina na Olimpiiskykh ihrakh. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_%D0%BD%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85_%D1%96%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%85
7. Information from the Minister of Sport and Tourism on the implementation of the "Moje Boisko – Orlik 2012" and "Bialy Orlik" programs in the years 2008–2012. 15 pp. URL: minister-of-sport-and-tourism-on-the-implementation-of-the-programs-moje-boisko--orlik-2012-and-bialy-orlik-in-the-years-2008-2012

Дата першого надходження статті до видання: 27.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.05.2026